

УДК 342.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3\(44\)-66-77](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3(44)-66-77)

Гуменюк Віталій Васильович заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, міжнародний викладач/старший дослідник, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права ЗВО «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>

П'ЯТИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДАЛЕКОСХІДНИЙ З'ЇЗД: КУЛЬМІНАЦІЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ДАЛЕКОСХІДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Анотація. В процесі дослідження визначено, що назрілі питання українського руху на Далекому Сході мали отримати дозвіл на черговому П'ятому Українському Далекосхідному з'їзді, яким передбачалося винести остаточне ухвалення Конституції національно-культурної автономії українців Далекого Сходу. Однак не відбувся у зв'язку з об'єктивними труднощами, викликаними громадянською війною, відсутністю повідомлення з краєм, а також необхідністю розпустити українські полки через погрози застосування сили від більшовиків. У зв'язку з наявними проблемами, пов'язані із неможливістю співпраці із владою, Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат був змушений шукати інші шляхи досягнення своїх цілей – у цей період з'явилися перспективи співпраці українських організацій з головнокомандувачем усіх збройних сил і похідним отаманом усіх козацьких військ (р)осійської східної окраїни генерал-лейтенантом Семеновим Г.М., з яким було досягнуто певного порозуміння з питання про активне політичне співробітництво, що безперечно зіграла свою роль щодо національної політики Української Далекосхідної Республіки. Саме це слугувало тим фактом, що вже неможливо було ігнорувати національні права українців Далекого Сходу, навіть якщо такий реакційний (принциповий противник демократії, запеклий ворог усього нового та прогресивного) діяч, як отаман Г. Семенов, надавав автономію. Політичний розвиток Української Далекосхідної Республіки зазнав занепаду у зв'язку з посиленням реакційних тенденцій з подальшою ліквідацією у жовтні 1922 року в результаті бойових дій збройних сил (народно-революційної армії) Далекосхідної Республіки з урахуванням частин Східно-Сибірської (р)адянської армії, основним завданням якої було, зокрема, знищення білоповстанських республік на Далекому Сході, а отже – знищення Української Далекосхідної Республіки.

Ключові слова: Національне державотворення, конституціоналізм, Український Далекий Схід, територія, функції, інституції, громадянське

суспільство, державно-правова основа, нормативно-правові акти, законодавча діяльність

Gumenyuk Vitaliy Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law, International Lecturer/Senior Researcher, Associate Professor, Associate Professor of Theory and History of State and Law «University of Economics and Law «KROK», Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>

FIFTH UKRAINIAN FAR EASTERN CONGRESS: CLIMINATION OF STATE-FORMING PROCESSES IN THE UKRAINIAN FAR EASTERN REPUBLIC

Abstract. In the process of research, it was determined that the pending issues of the Ukrainian movement in the Far East were to be resolved at the next Fifth Ukrainian Far Eastern Congress, which was supposed to make the final adoption of the Constitution of the National and Cultural Autonomy of the Ukrainians of the Far East. However, it did not take place due to objective difficulties caused by the civil war, the lack of communication with the region, as well as the need to disband the Ukrainian regiments due to threats of force from the Bolsheviks. Due to the existing problems associated with the impossibility of cooperation with the authorities, the Ukrainian Far Eastern (Regional) Secretariat was forced to look for other ways to achieve its goals - during this period, prospects for cooperation between Ukrainian organizations and the commander-in-chief of all armed forces and the marching ataman of all Cossack troops of the (r)ussian eastern region, Lieutenant General Semenov G.M., appeared, with whom a certain understanding was reached on the issue of active political cooperation, which undoubtedly played its role in the national policy of the Ukrainian Far Eastern Republic. This served as the fact that it was no longer possible to ignore the national rights of Ukrainians in the Far East, even if such a reactionary (principled opponent of democracy, a fierce enemy of everything new and progressive) figure as Ataman G. Semenov granted autonomy. The political development of the Ukrainian Far Eastern Republic declined due to the strengthening of reactionary tendencies with subsequent liquidation in October 1922 as a result of the fighting of the armed forces (People's Revolutionary Army) of the Far Eastern Republic, including parts of the East Siberian Soviet Army, the main task of which was, in particular, the destruction of the White rebel republics in the Far East, and therefore the destruction of the Ukrainian Far Eastern Republic.

Keywords: National state-building, constitutionalism, Ukrainian Far East, territory, functions, institutions, civil society, state-legal basis, normative-legal acts, legislative activity

Постановка проблеми. Враховуючи події, які відбулися з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військове вторгнення на Східну

Україну, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на сучасну суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу Україну, проблемою є ознаки (р)осійських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної політики. У даному контексті необхідно актуалізувати дослідження та висвітлення питання державотворення Українського народу минулого століття, який наразі стає на захист демократичних цінностей, європейського шляху розвитку, територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню знань про Зелений Клин та феномен українського національного руху, що існував на Далекому Сході у 1917-1922 роках та став результатом національної самоорганізації місцевого українського населення, у своїх наукових публікаціях приділяли увагу українські на зарубіжні науковці: І. Багрянний, Ф. Ф. Буссе, П. Беркут, В. Кубійович, В. Кабузан, А. А. Кауфман, В. С. Ілліч-Світич, О. Мицюк, І. І. Шимонович, І. Світ, Т. Олесіюк, А. А. Попок, Ф. Заставний, В. Чорномаз, М. Новицький, І. Нам, П. Ф. Унтербергер, А. А. Меньшиков, М. Марунчак, Т. Француз-Яковець та інші.

Мета. Метою роботи є уточнення відомих раниш, але недостатньо досліджених, виявлення нових фактів, поглиблення вивчення знань про Українську Далекосхідну Республіку, аналіз реального стану предмета дослідження.

Виклад основного матеріалу. Конституція Української Далекосхідної Республіки, також відома як Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, яка була затверджена 30 травня 1919 року на Другій сесії Української Далекосхідної Крайової Ради, що відбулася 27-31 травня 1919 року у місті Владивостоці [1].

Вказана Конституція мала бути передана на розгляд і прийняття П'ятим Українським Далекосхідним з'їздом, для скликання якого Секретаріат Крайової Ради мав ужити усіх заходів. Однак реалізувати положення Конституції Української Далекосхідної Республіки не вдалося, оскільки реакційна колчаківська диктатура проводила великодержавно-шовіністичну політику, гаслом якої було відновлення «єдиної неподільної» (р)осійської імперії, що відкидало право Українського народу на самовизначення та національну незалежність, а українці не відчували щирого співчуття до білого руху, ставлення до яких погіршилося 1919 року після початку Денікіним А.І. бойових дій проти Армії Української Народної Республіки на чолі з С. Петлюрою.

Разом з тим, після завершення Другої сесії Крайової Ради українські організації вітали створення на початку 1920 року в Примор'ї нового земського уряду (прийшов до влади у місті Владивостоці), з яким Український Далекосхідний Секретаріат мав певні надії на співпрацю та у якому бачилася народна та керована влада народними сподіваннями, яка задовольнить і сподівання українців [2].

Відтак у сформованих нових політичних умов українці побачили шанс для реалізації постанов своїх з'їздів та Конституції шляхом включення своїх представників до складу нової влади. Однак у березні-квітні 1920 року Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат переконався у неможливості співпраці із земським урядом, оскільки у налагодженні відносин із українцями не виявлено жодної зацікавленості з боку більшовиків, соціаліст-революціонерів, соціаліст-демократів (члени уряду) [3].

Не зважаючи на вказані умови, керівництво українського руху чітко усвідомлює необхідність у відносинах з місцевою владою суворо дотримуватися принципів, визначених Четвертим Українським Далекосхідним з'їздом та закріплених у Конституції національно-культурної автономії українства Далекого Сходу, а основним принципом ставлення українців до будь-якої місцевої влади було визнання тільки тієї влади краю, яка: керується принципами демократії; гарантує особливим актом усі національно-культурні права українців; яка дасть місце у своєму складі українським представникам, якою була фактично лише Українська Далекосхідна Крайова Рада [4]. Саме через це з метою недопущення повного знищення українських організацій Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат наказував усім Українським окружним Радам не виконувати наказів і приписів будь-яких організацій, призначених чиновників та окремих осіб без попереднього погодження з Українським Далекосхідним (Крайовим) Секретаріатом, здійснюючи також й перевірку приватних відомостей через Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат [5].

Водночас нагальні та назрілі питання українського руху на Далекому Сході мали отримати дозвіл на черговому П'ятому Українському Далекосхідному з'їзді, який 15 березня 1920 року підставі рішень Третього та Четвертого з'їздів та постанов Першої сесії Крайової Ради був запланований Українським Далекосхідним (Крайовим) Секретаріатом на 20 квітня 1920 року у місті Владивостоці.

На П'ятому Українському Далекосхідному з'їзді передбачалося, зокрема, винести остаточне ухвалення Конституції національно-культурної автономії українців Далекого Сходу. Однак П'ятий Український Далекосхідний з'їзд у призначений термін не відбувся у зв'язку з об'єктивними труднощами, викликаними громадянською війною, зокрема, відсутністю повідомлення з краєм, а також необхідністю генерала-майора Вериги Л.В. (дворянин польського походження, учасник Першої світової війни та Громадянської війни на Далекому Сході) розпустити українські полки через погрози застосування сили від більшовиків [6, 7].

У зв'язку з наявними проблемами, пов'язані із неможливістю співпраці із владою, Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат змушений шукати інші шляхи досягнення своїх цілей. Разом з тим, у цей період з'явилися

перспективи співпраці українських організацій з головнокомандувачем усіх збройних сил і похідним отаманом усіх козацьких військ (р)осійської східної України генерал-лейтенантом Семеновим Г.М., з яким Головою Забайкальської Української Окружної Ради С. Шведінім було досягнуто певного порозуміння з питання про активне політичне співробітництво. Так, отаман Г. Семенов 7 вересня 1920 року надав Забайкальській Українській Окружній Раді Грамоту, якою (за умови визнання за кожною національністю право на внутрішнє самоврядування) оголошувалося надання права самоврядування на національно-побутових принципах усім українцям, які населяють (р)осійську Східну Україну [8], а також надано дозвіл, зокрема: розпочати організацію на місцях свого національного управління, тимчасово до розроблення законоположення Крайовим Українським Національним З'їздом створити таке стосовно закону з управління військ козацьких; сформувати Крайову Раду (спільно з обласними радами східної окраїни), яка має стати на чолі національного самоврядування, при формуванні якої необхідно керуватися виборним початком, вважаючи по два повноважні члени від кожної Окружної Ради, що увійшла до складу, і по три від обласних; місце перебування Крайової Ради до зміни призначено місто Читу; доручення Крайовій Раді терміново розробити та подати на затвердження виборчий закон, який гарантує Українцям справді національне та справедливе представництво на Крайовому Українському Національному З'їзді; розробити Крайовому Українському Національному З'їзду форми та законоположення національного самоврядування, які після затвердження набувають чинності закону; вирішення фінансового, економічно-господарського, культурно-освітнього характеру та інших питань.

Отже, реалізація права самоврядування на національно-побутових принципах усім українцям передбачала створення Української Крайової Ради з місцезнаходженням у Читі, яка мала стати на чолі національного самоврядування. Також Крайовій Раді доручалося розробити виборчий закон, відповідно до якого передбачалося провести вибори представників на Крайовий Український Національний З'їзд, який у свою чергу повинен був розробити форми та законоположення національного самоврядування, які після затвердження їх отаманом Г. Семеновим набули б чинності закону [8].

Досягнута домовленість полягала в тому, що українські організації Далекого Сходу мали підтримати уряд, який передбачав створити отаман Г. Семенов, в обмін на надання українцям національно-територіальної автономії. Водночас Примор'я (за винятком міста Владивостока) отримало б українську адміністрацію. Відтак обов'язок надати фінансову підтримку українському руху на Далекому Сході через кооператив «Чумак» брав на себе отаман Г. Семенов, завдяки якому у вересні 1920 року українці Далекого Сходу вперше тримали офіційне визнання своїх національних прав.

Українським Далекосхідним Секретаріатом вважалось, що отаман Г. Семенов був запеклим ворогом усього нового та прогресивного (реакціонером), принциповим противником демократії, відомий своїм авантюризмом і схильністю до політичних афер, у зв'язку з чим керівництво українського руху на Далекому Сході поставилося до змісту Грамоти отамана Г. Семенова досить обережно, розглядаючи її як один із проявів чорносотенного (переслідування іногородців, розпалювання взаємної недовіри) [9].

Майбутнє перебування отамана Г. Семенова в місті Читі виглядало вкрай проблематичним, оскільки у даний період постало питання про евакуацію японських військ із Забайкалля, через що вимушений використати територію Примор'я, де була гарантія безпеки в особі японських військ, що там залишалися. Саме ще сприяло та спонукало отамана Г. Семенова дарувати Грамоту, яка надавала українцям Далекого Сходу автономію, оскільки вкрай була необхідна підтримка населення Примор'я (переважно українське).

Принагідно варто звернути увагу на той факт, що досягнута з отаманом Г. Семеновим домовленість безперечно зіграла свою роль у наступний період щодо національної політики Української Далекосхідної Республіки, у зв'язку з чим у подальшому вже неможливо було ігнорувати національні права українців Далекого Сходу, навіть якщо такий реакційний (принциповий противник демократії, запеклий ворог усього нового та прогресивного) діяч, як отаман Г. Семенов, надавав автономію.

14-21 листопада 1920 року у місті Владивостоці відбулася Третя сесія Української Далекосхідної Крайової Ради, за результатами якої ухвалено постанову з чіткою позицією українського національного руху щодо створення Української Далекосхідної Республіки.

Постановою Третьої сесії Української Далекосхідної Крайової Ради від 14-21 листопада 1920 року передбачено вимоги про свободу для Українського народу, за якої він зможе вільно виявити свої бажання форми влади та майбутнього життя нації. Крім того, у відповідності до вказаної постанови визнано, зокрема, той факт, що: українці, які проживають на Далекому Сході у кількості понад мільйон осіб, складаються переважно з селянства (85% всього селянського населення Амурської та Приморської областей), залізничників – у кількості понад 50% усіх залізничних службовців Амурської, Забайкальської, Маньчжурської та Усурійської залізниць, з такого ж відсотка поштових службовців, чиновників та інших службовців, жителів міст – приблизно 90% в Микільську-Усурійському, 70% на Імані і досягаючи половини населення інших значних міст Далекого Сходу; саме українське населення розпочало жити національним життям лише з часу революції 1917 року, постійно виявляючи прагнення до об'єднання всіх українців, які проживають на Далекому Сході в одну цільну організацію, що підпорядковується спільній дисципліні, працює над підняттям свого національно-культурного рівня та

економічного добробуту і домагаючись собі прав як нації; під час роботи чотирьох Далекосхідних з'їздів та роботи в окремих організаціях і шляхом обміну думок з'ясувалась необхідність у створенні Крайового та Окружних органів об'єднання з різноманітними всеосяжними завданнями та зобов'язаннями, які об'єднували б усі українські організації, що існували в округах та виконували б суспільно-адміністративні обов'язки; подекуди причиною зупинення діяльності українських організацій та установ були переслідування з боку (р)осійської влади різних напрямків; перейняттям у роботі українських організацій було також ставлення до них усіх без вилучення (р)осійських політичних організацій, які всі ставилися вороже до діяльності, і навіть до самого існування українських організацій та свій вплив вживали за будь-якої нагоди на шкоду українським організаціям; жоден із представників інших держав, ставлячись до представників українських організацій із формальним полегшенням, відкрито не виявив свого офіційного визнання прав українців як нації та їх органів самоврядування.

Третя сесія Української Далекосхідної Крайової Ради ухвалила, у тому числі наступне: надані Українській Далекосхідній Крайовій Раді Конституцією національно-культурної автономії українців на Далекому Сході права та обов'язки не дають можливості кардинально змінити на подальше час шлях українського життя та напрямок діяльності суспільства; для кардинального вирішення всіх питань українського життя необхідно скликати П'ятий Український Далекосхідний з'їзд, для чого Українська Далекосхідна Крайова Рада та її виконавчий орган – Секретаріат повинні завчасно вжити всіх належних заходів шляхом агітації в селах та всіх організаціях краю через окремих осіб шляхом видання відповідної та розробленої програми роботи з'їзду та його конструкції, а для підготовки до цього з'їзду та для найкращого вирішення всіх хворих питань, які стоять на порядку дня українського життя, головне – з питань економічного, освітнього та організаційного характеру, необхідно створити Конференцію з представників усіх активних українських організацій Далекого Сходу (кошти на здійснення такого завдання і для утримання самої Конференції знайти шляхом агітації по округах представників на цій сесії, а також звернутися до кооперативу «Чумак» з вимогою тягнути на вказане підприємство Крайовій Раді кошти рахунок майбутнього відрахування на 25 відсотків, яке за Статутом має дати цей кооператив Секретаріату після закінчення року); усі існуючі організації та адміністративні органи до П'ятого Українського Далекосхідного з'їзду не реорганізовувати та ліквідувати, залишивши їх у тому положенні, в якому вони можуть існувати на власні засоби; усі (р)осійські політичні організації ставляться вороже до українства і, отримуючи від окремих українських громадян будь-які відомості, використовують їх на шкоду для української справи, вимагають від українських громадян невтручання та невходження до

(р)осіян, оскільки з такими громадянами обставини змушують бути обережними і навіть приховувати від них національну роботу (бездоганну); представникам українських адміністративних органів слід мати зв'язки з представниками інших держав лише у справах неминучого характеру, що диктуються самим життям; щодо влади краю, то українці визнають і підтримають лише таку владу, яка керується принципами народовладдя, визнаватиме права націй на вільне національне життя та надасть місце представникам українства у складі влади, здійснять права української мови у школах, військах, моральних установах, згідно з Конституцією та правами народу, як нації.

Обговоривши питання про вибори до Далекосхідних Установчих Зборів, Третя сесія Української Далекосхідної Крайової Ради визнала, що: вирішення майбутнього Далекосходу без участі представників від українського населення, яке становить більшість всього населення Далекосходу, суперечить правам нації та принципам народовладдя, а відтак така нарада без участі представників не може вважатися правочинною; закон про вибори до Далекосхідних Установчих Зборів має бути пристосований до складної обстановки місцевого крайового життя зі зміщеним населенням та має передбачити вибори з національних курій – української, козацької, корейської, єврейської та інших; українці для здійснення своїх національних прав повинні докладати зусиль, щоб змусити владу здійснити їхні вимоги шляхом парламентарної боротьби, а тому мають взяти живу участь у виборах або виставляючи окремий список, або блокуючись з іншими національними списками; від імені Крайової Ради Секретаріат повинен звернутися до органів, які надають собі право вирішувати майбутнє цього краю, зокрема, й майбутнє українського населення, з вимогою дати місце у своєму складі представникам від українського населення.

Відповідно до Третьої сесії Української Далекосхідної Крайової Ради про події в Україні передбачено, що Український народ неодноразово оголошував, що він бажає вільного незалежного життя, на що має право на підставі принципу самовизначення, яке визнано і політичними партіями колишньої царської (р)осії та всіма державами Антанти (постанови Центральної Ради, резолюції українських з'їздів в Амурщині, Сибіру та Далекосходу).

Крім того, Український народ підкріпив кров'ю своє бажання незалежного життя, оскільки сини України борються за свободу та право самим керувати своїм життям. Незважаючи на те, що Франція та Англія ще за існування Української Центральної Ради призначили своїх представників на Україну і тим самим де-факто визнали Україну як самостійну державну одиницю, вони надалі знайшли можливим дещо ігнорувати це своє визнання. Незважаючи на намір відтворення «єдиної неподіленої» за допомогою

(р)осійської реакції, а саме: як би не намагалася влада (м)оскви, посадивши на всіх значних місцях України своїх людей, запевнити, що вона визнає незалежність України, право українців на вільне життя при владі трудящих, можна бути впевненим, що Український народ ніколи не помириться з чужим пануванням.

Отже, у прийнятій на Третій сесії Української Далекосхідної Крайової Ради резолюції зазначалося, що життєві інтереси всього населення Далекосхідного Сходу (у тому числі українців) диктують становище, при якому весь Далекосхід має бути об'єднаний в один державний організм, життя якого була б побудована на початках народовладдя і протікала у мирному співіснуванні з сусідами, що дало б можливість населенню працювати над підняттям свого добробуту та культури. Українська Далекосхідна Крайова Рада фактично схвалила ідею створення Української Далекосхідної Республіки, висловлюючи при цьому надію на те, що українці шляхом парламентарної боротьби змусять її владу реалізувати їхні вимоги та національні права [10].

Третя сесія Української Далекосхідної Крайової Ради рішуче висловилася про те, що вирішення майбутнього Далекосхідного Сходу без участі представників від українського населення, яке становить більшість всього населення Далекосхідного Сходу, суперечить елементарним правам нації та принципам народовладдя, у зв'язку з чим Третя сесія Української Далекосхідної Крайової Ради доручила Українському Далекосхідному (Крайовому) Секретаріату звернутися від імені Української Далекосхідної Крайової Ради до органів, які надають собі право вирішувати майбутнє цього краю з вимогою надати місце у своєму складі представникам українського населення, яка ґрунтувалася на принциповій позиції українського руху щодо місцевої влади, яка отримала підтвердження на Третій сесії Української Далекосхідної Крайової Ради.

Важливою подією, яка вплинула на державотворення Української Далекосхідної Республіки, був переворот, що стався 26 травня 1921 року у місті Владивостоці, внаслідок якого значна частина території Примор'я (де проживала найбільша частина українського населення Далекосхідного Сходу) фактично опинилася поза юрисдикцією Української Далекосхідної Республіки, у зв'язку з чим українці опинилися у складі двох державних утворень, що перебували між собою у відносинах військово-політичної конфронтації.

Газетою «Громадська думка», яка обговорювала про повну підтримку тільки того уряду, який не пригнічуватиме українське населення і знищуватиме його права, висловлено позицію українців Примор'я щодо тимчасового Приамурського уряду, що прийшов до влади у місті Владивостоці та мав би звернути увагу на культурно-національні потреби українства та піти назустріч українцям, які проживали на Далекосхідному Сході, надавши їм усі ті права, якими

користуються інші, зокрема місце в усіх місцевих демократичних установах і в Народних зборах. На запланованих новим урядом виборах в Народні збори українська газета рекомендувала голосувати за місцевих людей та господарів, які бажають краю спокою і порядку, які не хочуть анархії, бійки і грабежів, висловлювала впевненість, що серед депутатів у Народних зборах найшвидше складеться українська національна група, яка організовано стане на захист національної справи, а також закликала триматися подалі від крайніх політичних сил та від всіх, хто грабує (наприклад, більшовиків) [11].

Прикладом таких рекомендацій були українські емігрантів у Канаді, які змогли домогтися того, що їхній голос отримав великий вплив на самоврядування в цьому краї. Однак подальший політичний розвиток не дозволили реалізувати ці надії у зв'язку з посиленням реакційних тенденцій у внутрішній політиці Приамурського державного утворення і подальшого його ліквідація у жовтні 1922 року в результаті бойових дій народно-революційної армії Далекосхідної Республіки (збройних сил, створеної у березні 1920 року з урахуванням частин Східно-Сибірської (р)адянської армії), основним завданням якої було, зокрема, знищення білоповстанських республік на Далекому Сході, а отже – знищення Української Далекосхідної Республіки. Головнокомандувач народно-революційної армії призначався керівництвом (р)осійської (р)адянської (ф)едеративної (с)оціалістичної республіки та підпорядковувався директивам Революційної військової Ради (р)осійської (р)адянської (ф)едеративної (с)оціалістичної республіки.

Висновки. Сутність вищевикладеного зводиться до висновку, що назрілі питання українського національно-визвольного руху на Далекому Сході мали отримати дозвіл (утвердитися) на черговому П'ятому Українському Далекосхідному з'їзді. Так, вказаний з'їзд 15 березня 1920 року Українським Далекосхідним (Крайовим) Секретаріатом заплановано на 20 квітня 1920 року у місті Владивостоці. План денний передбачав винести остаточне ухвалення Конституції національно-культурної автономії українців Далекого Сходу. Однак з'їзд у призначений термін не відбувся у зв'язку з об'єктивними причинами, викликаними громадянською війною, зокрема відсутністю повідомлення з краєм, а також необхідністю розпустити українські полки через погрози застосування сили від більшовиків [12].

У зв'язку з наявними проблемами, пов'язані із неможливістю співпраці із владою, Український Далекосхідний (Крайовий) Секретаріат змушений шукати інші шляхи досягнення своїх цілей. Так, у вказаний період з'явилися перспективи співпраці українських організацій з головнокомандувачем усіх збройних сил і похідним отаманом усіх козацьких військ (р)осійської східної окраїни генерал-лейтенантом Семеновим Г.М., з яким було досягнуто певного порозуміння з питання про активне політичне співробітництво, що безперечно зіграла свою роль щодо національної політики Української Далекосхідної

Республіки. Саме це слугувало тим фактом, що вже неможливо було ігнорувати національні права українців Далекого Сходу, навіть якщо такий реакційний (принциповий противник демократії, запеклий ворог усього нового та прогресивного) діяч, як отаман Г. Семенов, надавав автономію.

26 травня 1921 року у місті Владивостоці відбувся переворот, внаслідок якого значна частина території Примор'я, де проживала найбільша частина українського населення Далекого Сходу, фактично опинилася поза юрисдикцією Української Далекосхідної Республіки, у зв'язку з далекосхідні українці опинилися у складі двох державних утворень, що перебували між собою у відносинах військово-політичної конфронтації. Саме ці події є важливими, які суттєво вплинули на державотворення Української Далекосхідної Республіки, політичний розвиток якої зазнав занепаду у зв'язку з посиленням реакційних тенденцій з подальшою ліквідацією у жовтні 1922 року в результаті бойових дій збройних сил (народно-революційної армії) Далекосхідної Республіки з урахуванням частин Східно-Сибірської (р)адянської армії, основним завданням якої було, зокрема знищення білоповстанських республік на Далекому Сході, а отже – знищення Української Далекосхідної Республіки.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.3696. Оп.2. Спр.381. С.219.
2. Українство на Далекому Сході // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. В., 1921. С. 143-144.
3. Світ І. Українсько-японські взаємини. 1903-1945. Історичний огляд і спостереження. Нью-Йорк, 1972. С.53.
4. Щире слово. 1920, 18 квітня.
5. Сергійчук В. Українська соборність. Київ, 1999. С.304-305.
6. Щире слово. 1920, 25 квітня.
7. Каліберда Ю.Ю. (2010). Український Військовий Рух На Далекому Сході (р)осії (1917-1922). Європейська наука ХХІ століття. 9 (2010). Архів оригіналу за 21 лютого 2020 року.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.3696. Оп.2. Спр.381. С.234-234зв.
9. Несторович В. На Зеленому Клині. "Грамота" Семенова // Воля. 1921. Т.2. 4.6-7. С.242; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.3696. Оп.2. Спр.381. С.235.
10. Новий світ. 1920, 20, 27 грудня.
11. Громадська думка. 1921, 2 липня.
12. Каланча І.Г. Практика роботи з доказами, що мають електронну форму в кримінальному процесі України : соціологічне дослідження. Успіхи і досягнення у науці. 2025. №1(11). С. 76-93. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-76-93](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-76-93)

References:

1. Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. [Central State Archive of the Higher Bodies of Government and Administration of Ukraine]. F.3696. Op.2. Spr.381. S.219 [in Ukrainian].

2. *Ukrainstvo na Dalekomu Skhodi*. (1921). [*Ukrainianism in the Far East*]. Nova Ukraina. Kalendar na rik 1921-j. V. S. 143-144. [in Ukrainian].
3. Svit I. (1972). *Ukrains'ko-iapons'ki vzaiemyny. 1903-1945 [Ukrainian-Japanese Relations. 1903-1945]*. Istorychnyj ohliad i sposterezhennia. N'iu-Jork., S.53 [in Ukrainian].
4. Schyre slovo. (1920). [*Sincere Word*]. 18 kvitnia [in Ukrainian].
5. Serhijchuk V. (1999). *Ukrains'ka sobornist' [Ukrainian Sobornist]*. Kyiv., S.304-305 [in Ukrainian].
6. Schyre slovo. (1920). [*Sincere Word*] 25 kvitnia [in Ukrainian].
7. Kaliberda Yu.Yu. (2010). *Ukrains'kyj Vijs'kovyj Rukh Na Dalekomu Skhodi (r)osii (1917-1922) [Ukrainian Military Movement in the Far East of (r)ussia (1917-1922)]*. Yevropejs'ka nauka KhKhI stolittia. 9 (2010). Arkhiv oryhinalu za 21 liutoho 2020 roku [in Ukrainian].
8. Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. [*Central State Archive of the Higher Bodies of Government and Administration of Ukraine*]. F.3696. Op.2. Spr.381. S.234-234zv [in Ukrainian].
9. Nestorovych V. (1921) *Na Zelenomu Klyni. "Hramota" Semenova [On the Green Wedge. "Gramota" Semenov]*. Volia. T.2. 4.6-7. S.242 [in Ukrainian]; Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F.3696. Op.2. Spr.381. S.235 [in Ukrainian].
10. Novyj svit. (1920). [*New World*]. 20, 27 hrudnia [in Ukrainian].
11. Hromads'ka dumka. (1921). [*Public Opinion*]. 2 lypnia [in Ukrainian].
12. Kalanchya I.G. Practice of working with evidence in electronic form in the criminal process of Ukraine: sociological research. Successes and achievements in science. 2025. №1(11). P. 76-93. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-76-93](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-76-93)